

nem pusztulhat el oly gyorsan, hogy tartalék-rágókra volna szüksége. Így maga LEYDIG sem tudta megmagyarázni esetleges szerepüket, s leírásában, zárójelközök között, kérdőjellel ellátva, a habozás kétségtelen nyomaival állapítja meg, hogy — talán — tartalékrágóknak volnának tekinthetők.

A rágókészülék kemény chitinből álló sarlóí, erős harántcsíkolt izomrostokból álló izomfelszerelésükkel, szakadatlan működésben, örökösen heves munkában vannak ugyan, de a kemény chitin el nem pusztulhat, s egész rövid életén át szolgálhatja az állatot. Miért volna szükség tehát tartalékrágókra? Bár az *Asplanchna Sieboldi* LEYDIG sok száz egyedét vizsgáltam meg, mégsem találtam olyan példányt egyet sem, amelyben a rágókészülék, vagy ennek valamelyik része, hiányzott volna.

LANGEVAL ellentétben megállapítható tehát, hogy az *Asplanchna Sieboldi* LEYDIGNEK NINCSEN EK TARTALÉKRÁGÓI, S DADAY JENŐ ÉS KERTÉSZ KÁLMÁN — áldott legyen emlékük! — ennek az érdekes állatnak a rágókészülékét valóban helyesen figyelték meg és írták le.

FAUNISZTIKAI JEGYZETEK.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Írta Dr. DUDICH ENDRE.

Polycelis cornuta JOHNS.

A Gömör-Tornai mészkőhegységben ezt a férget 1923 május 6-án találtam meg, Szin és Szinpetri községek közt, egy csermelyben. Ugyanez év nyarán Dr. HANKÓ BÉLÁVAL részletesen átkutattuk a Jósva egész vízrendszerét és megállapítottuk a hegyi örvényző férgek elterjedését. Kutatásaink eredményét előterjesztettük az „Internationale Vereinigung für theoretische und angewandte Limnologie“ Innsbruckban tartott gyűlésén (1923 aug. 25.), továbbá Dr. HANKÓ BÉLA az állattani szakosztályban is ismertette azt (1923 okt. 5.). Dolgozatunk az említett egyesület kiadványában jelent meg.¹

BOKOR ELEMÉR a *Polycelis cornuta*t a Mecsekhegységben, az abaligeti barlangban is megtalálta, 1923 június 20-án (lásd: BOKOR, Zoologischer Anzeiger, LXI, 1924, p. 113). Az 1924. év májusában a Mecsekhegységben végzett kutatásaim alkalmával megállapítottam,

¹ Lásd: HANKÓ-DUDICH, Über das Vorkommen von *Polycelis cornuta* (Johns.) in Ungarn (Verhandl. d. Intern. Vereinig. f. Limnologie, Innsbruck, 1924, p. 324—331).

hogy ez a féreg a hegység nyugati részében közönséges. Abaliget környékén sok forrásban és patakban megtaláltam. Orfű vidékén és innét a Suadó völgy—Vereshegy—Jakabhegy—Magyarürög vonalon csaknem minden forrásban és patakban fellelhető. Megtaláltam a Kantavári patakban, a Mélyvölgy forrásaiban és patakjában, ahol különösen a mésztuffás kaszkádokon tömegesen él. Otthon van a mánfai Kőlyik-barlang közelében fakadó forrásokban is.

Eddigi ismereteink szerint a Mecsekhegység az egyedüli Magyarországon, ahol a *Polycelis cornuta* egyedül fordul elő.

Branchipus stagnalis L., *Streptocephalus torvicornis* WAGA, *Pristicephalus carnuntanus* BRAUER.

Ezt a három levéllábú rákot 1924 júniusában Nagysalló (Bars m.) vidékén sikerült megtalálnom. Június 7-én a primási hölvényi erdőbe vezető úton egy tenyérnyi tócsából gyűjtöttem néhány *Branchipus stagnalist*. 27-én a katolikus kántortanító földjein levő vízgyűjtőárokban mind a három fajt együtt fogtam. 28-án az ú. n. Eklézsia-út eleje mellett levő vizenyős területen a barázdák vizében óriási tömegben találtam a *Streptocephalus torvicornist*.

A *Pristicephalus carnuntanus* eddig csak két helyről ismertük hazánkból: Parndorfról (Pándorfalu) és Kecskemétről (DADAY: Ann. Sci. Nat., 9. Ser., XI, 1910, p. 224).

A *Streptocephalus torvicornis* eklézsia-uti példányainak nagysága megfelel azoknak a méreteknek, amelyeket DADAY (l. c. p. 363—364) közöl: ♂ 18—27 mm, ♀ 17.5—29 mm. A kántortanító földjeinek árkában talált *Streptocephalusok* ellenben valamennyien nagyobbak. 31—35 mm az átlagos nagyságuk, de van köztük egy 38 mm-es hím és 43 mm-es nőstény is. Ettől eltekintve DADAY leírása és rajzai teljesen rájuk illenek.

Ezek a nagy *Streptocephalusok* méretükben a *Branchinecta ferox* M. EDW.-faj példányaival vetekednek.

Lepidurus apus L.

A Pótfüzetekben (1921, p. 57) közölt adatokhoz a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből a következő termőhelyeket csatolhatom: Baja, Simontornya, Tokaj (1883 máj. 8. Dr. CHYZER KORNÉL), Radnóth (CSIKI ERNŐ), Szöllőske (1888 máj. 31. Dr. CHYZER KORNÉL), Alsóbabádpusztá (GEDULY OLIVÉR szóbeli közlése), Borosjenő (1924 ápr. DIÓSZEGHY LÁSZLÓ).

Triops cancriformis Bosc.

1924 június és július hónapokban Nagysalló vidékén ez a levél-lábú rák roppant mennyiségben volt található. A vizesárkokban, tócsákban, a barázdák vizében százsámra nyüzsgött. Amint a vizek kiszáradásával fokozatosan kisebb helyre szorultak, pl. az említett eklézsia-uti lelőhelyen, végül a még éppen folyékony iszapban egymás hegyén-hátán szorongott a sok halálraítélt *Triops* és a velük együtt élő tömérdek *Streptocephalus torvicornis*. Egy kiszáradt tócsának a fenekén 1 m² területen 685 elpusztult *Triops cancriformis* számoltam meg. Ezek az állatok mind átlagos nagyságúak voltak, de nem így azok, amelyek a már említett kántortanítói földek vizesárkából kerültek elő. Innét mindössze három darab jutott a birtokomba MARTINKOVICH ALAJOS kántortanító úr szivességéből, amelyek valóságos óriások. A legnagyobb példány testhossza (a farokfüggelékeket nem számítva) 71 mm, pajzsának hossza 48 mm, szélessége 43 mm. Az irodalom ismerete alapján mondhatom, hogy ekkora példányt sehol a világon nem fogtak. Érdekes, hogy ugyanitt fogtam az említett nagy *Streptocephalus torvicornis*-példányokat is.

Platyarthrus Hoffmannseggi BRANDT.

Ez a fehér, vak, hangyáknál élő ászka a faunakatalogusban nincs benne, és DOLLFUS (Természetrajzi Füzetek, XXIV, 1901, p. 149) is termőhely nélkül említi hazánkból. Ez annál csodálatosabb, mert tapasztalataim szerint ez az állat igen gyakori, főleg a gyepi hangyánál (*Tetramorium caespitum* L.). Budapest környékén mindenütt közönséges, előfordul a Mecsekben, a Bakonyban, a Pilisi hegyekben, a Visegrádi hegységben, a Mátrában, a Gömör-Tornai karszton, a Börzsönyi hegységben, a Nagy-Alföldön (Deszk), a fejemegyei Sárréten, a Balaton mellett (Balatonszemes), továbbá Nagysalló, Léva, Szklenófürdő és Sopron környékén.

Niphargus sp.

A német irodalomban több adatot találunk arról, hogy a föld felszínén levő forrásokban is találtak *Niphargus*-fajokat, pedig ezeknek a rendes tartózkodóhelye a földalatti és barlangi vizekben van. THIENEMANN (Archiv. f. Hydrobiol. u. Planktonkunde, IV, 1908, p. 18—20) ebből a jelenségből klimaváltozásra következtet.

Hazánkban a *Niphargus*-fajokkal senki sem foglalkozott. 1923-ban Nagysallóban egy új fajt fedeztem fel² és ez ráterelte a

figyelmet ezekre az érdekes vak rákokra. A magyarországi állatok úgyszólván mind kutakból és barlangokból kerültek elő. Legújabbán BOKOR ELEMÉR a Bükkhegységben levő Kecskelyuk-barlangból (1924 júl. 8.) és a Hámori barlangból (1924 aug. 3.) hozott *Niphargus*okat. Földszíni forrásban csak egyetlen egyszer találtam *Niphargust*, még pedig Jósvafőn, a villanytelep közelében levő négyszögletű forrásban (1924 máj. 21.). Ezeknek a példányoknak a faji hovatarozásáról nem mondhatok semmit, mert egy német bűvár éppen most foglalkozik a európai *Niphargus*okkal, tehát be kell várnunk eredményeinek a közlését.

Carabus concolor Redtenbacheri GÉH.

Hazánkból eddig csak a *C. concolor transsylvanicus* DEJ. alfajt ismertük, amely a Kárpátok havasi övében él. Nagy meglepetés volt tehát, amikor Dr. ÉHÍK GYULA és Dr. PONGRÁCZ SÁNDOR a Bakonyból hoztak egy *Carabus concolor*t, amelyet 1922 június 13-án fogtak a Hódosér mellett. Ez a példány nőstény, így az alfajt pontosan meghatározni nem lehetett, de külső bélyegeiben teljesen megegyezik a Keleti-Alpok havasi övében élő subsp. *Redtenbacheri*vel. Ennek az állatnak előfordulása a Bakonyban annyira érdekes dolog, hogy kétszer (1923 jún. 25. és 1924 máj. 8.) is átkutattam utána a Hódosér völgyét, de minden eredmény nélkül. Azonban kétségtelen, hogy ez az állat ott él és előfordulását csak egyféle módon magyarázhatjuk. A jégkorszakban az előnyomuló jégárak maguk előtt tolták a havasi öv faunáját, amely leszorult a nyugatmagyarországi hegységekbe, sőt még azokon túl is, és ezen az úton került ez az állat a Bakonyba. Itt, a nagyon árnyas, hűvös és nedves Hódosérvölgyben azután meg is maradt, mint jégkorszakbeli relictum.

Tachys bisulcatus NIC.

Hazánkból csak Budapestről ismertük ezt a kis futóbogarat. 1922 október 10-én a zalatapolcai barlangban fogtam egy példányt.

Bagous nigratarsis THOMS.

Ez a kis ormányosbogár sem a faunakatalogusban, sem az azóta megjelent pótjegyzékekben nem volt benne, ezért a Pótfüzetekben

² Lásd: HANKÓ, Eine neue Amphipoden-Art aus Ungarn (Ann. Mus. Nat. Hung., XXI, 1924, p. 61–66).

(1912, p. 58) és a Rovartani Lapokban (XXVI, no. 1, 1923, p. 73), mint faunánkra új fajt soroltam fel. Utólag kitűnt, hogy PIL-LICH FERENC („Aus der Arthropodenwelt Simontornya's 1914, p. 83) már említi, anélkül azonban, hogy mondana róla valamit. Az első hazai termőhelye tehát Simontornya.

Tetramopria aurocincta WASM.

A gyepi hangya (*Tetramorium caespitum* L.) bolyaiban élő kis hártványászárnyú (*Hymenoptera*), amelyről a hazai irodalomban semmi adat sincs. A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében a következő helyekről vannak példányok: Budapest (Hüvösvölgy, 1907 ápr. 1. BIRÓ LAJOS; Sashegy, 1918 júl. 11. BIRÓ LAJOS), Rimaszombat (1907, 1908 aug. 8. Dr. SZABÓ-PATAY JÓZSEF), Nagysalló (1919 júl., 1923 márc. 30. Dr. DUDICH ENDRE). Valamennyi példányt BIRÓ LAJOS határozta meg.

Sysphincta europaea FOR.

Igen rejtett életű hangya, amelynek dolgozója csaknem teljesen vak. Az irodalom szerint Rimaszombatból ismerjük (SZABÓ-PATAY, Allattani Közlemények, IX, 1910, p. 182—184), továbbá Nagytétényből és Krapináról (SZABÓ-PATAY, Allattani Közlemények XVII, 1918, p. 73). 1924 jún. 12-én Nagysallóban pincében fogtam egy dolgozóját (meghatározta Dr. SZABÓ-PATAY JÓZSEF).

Formica exsecta NYL.

Ez a hangyafaj a faunakatalogusban csak egy termőhelyről (Hajnaloshegy) szerepel. 1922 máj. 24-én a Mátrában, Felsőhuta környékén, több példányt fogtam belőle (meghatározta Dr. SZABÓ-PATAY JÓZSEF).

Argyramoeba aethiops F.

A faunakatalogus szerint ennek a gyönyörű légynek a termőhelyei: Budakesz, Buccari, Crkvenica. A Sárszentmihályon (Fejér m.) 1923 május 26-án gyűjtött lápföldi csigák halmazából június 2-án Budapesten két példány kelt ki (meghatározta Dr. SZILÁDY ZOLTÁN).

Dionconotus neglectus F.

Kelet-mediterrán poloskafaj, amelyet a faunakatalogus Horvátországból és Mehádiáról említ. Dr. SZILÁDY ZOLTÁN Igenapatakról

sorolja fel (Rovartani Lapok, XV, 1908, p. 115). Én 1924 május 27-én a Mecsekhegységben, a mánfai Kőlyik-barlang közelében hálóz-
tam (meghatározta Dr. HORVÁTH GÉZA). Mecseki előfordulása nem
meglepetés, mert a Mecsek faunájában elég sok mediterrán és bal-
káni elem van.

Trochosa singoriensis LAXM.

A Pótfüzetekben (1920 p. 39) említett termőhelyekhez azóta
a következők járultak: 1922-ben: Dunapataj (okt. 3. ELTSEER ERZSÉ-
BET), Deszk (okt. GERLICZY ALEXANDRINE bárónő), Diósgyőr (okt.
11. Dr. MAUKS KÁROLYNÉ, beküldte Dr. GYÖRFFY ISTVÁN), Buda-
pest (Dr. KOTLÁN SÁNDOR); 1923-ban: Kiskúndorozsma (márc.
CHOLNOKY), Sárszentmihály (máj. 27—30. Dr. DUDICH ENDRE),
Abaszentiván (a Fényestó partján, júl. 14., a Pákozdi tónál szept.
21. CSIKI ERNŐ), Dömsöd (Apajpuszta, szept. 29. ÉHIK és DUDICH);
1924-ben: Mátyásföld (ápr. 6. Dr. SZABÓ-PATAY JÓZSEF), Fülöp-
szállás (máj. 1. FURIA KÁROLY), Debrecen (máj. Dr. PONGRÁCZ
SÁNDOR), Tiszaújlak (aug. KLEKNER PÁL), Eger (szept. vitéz CSÖR-
GEY KÁROLY), Felsőbabád (szept. 22. GEDULY OLIVÉR), Kistöre
(Bars m., szept. SZILASSY SÁNDOR), Buda (Debrői-út, szept. 23.
VASVÁRI MIKLÓS, Lágymányos, okt. Dr. SOÓS LAJOS), Mélykút
(Bács-Bodrog m., okt. Dr. KUTHY BÉLA).

Ezekon kívül a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében a
következő helyekről találtam példányokat: Szentjobb, Kecskemét,
Selyp (1906), Újszász (Dr. SCHMIDT ANTAL), Szerencs (1910 szept.
21. Dr. Soós LAJOS), Arad (1910 nov. 15. MASZTIG EMIL).

Ezekből az adatokból látható, hogy amióta a figyelmet ráterel-
tem, ez a pók rohamosan „terjed“. Az irodalom állításának ellenére
megvan a szongáriai cselőpók Kecskeméten is. Figyelmet érdemel-
nek főleg a dunántúli adatok (Nagyláng, Abaszentiván, Sárszent-
mihály). Sárszentmihály vidékén állatunk együtt él a *Trochosa infer-
nalis* MORSCH. fajjal (úgy látszik Kecskeméten is!). A sárpentelei
állomásra vezető út mentén népes telepe van a két nagy póknak,
amelyben keverve, egymás mellett fordulnak elő. Május végén a nő-
stények kicsinyeiket hordozzák. A közelben lakó bolgár kertész jól
ismeri ezeket a nagy pókokat, amelyek már akkor is ott voltak,
amikor ő 1912-ben ott letelepedett. A földművesek is jól tudták,
hogy a nagy lyukakban nem tücsök vagy pocok lakik, hanem pók.

KOLOSVÁRY GÁBOR (Természettudományi Közlöny, LV, 1923,
p. 190, 379, LVI, 1924, p. 316) és STEINWALTER GYÖZÖ (Termé-
szettudományi Közlöny, LVI, 1924, p. 251) történelmi adatokkal

iparkodnak bizonyítani, hogy a *Trochosa singoriensis* már 1888 előtt is honos volt nálunk. Csak az a baj, hogy a faj ezekben az esetekben pontosan meg nem állapítható. Hiszen még egy tudományos kézikönyvben (LÓCZY, A Magyar Szent Korona Országainak... leírása, 1918, p. 95) is a „szongárai cselőpók“ után zárójelben a „*Trochosa infernalis*“ név áll! Ennyire nem tudják a két állatot egymástól elkülöníteni! Pedig, aki a két fajt egyszer egymás mellett látta, az soha többé össze nem tévesztheti őket. A *Tr. singoriensis* sokkal nagyobb, erővel teljesebb, lábai vastagabbak, szőrösebbek, a has fekete színe kiterjedtebb, mint a *Tr. infernalis*on. Ezekén kívül a hímek a tapogató (pedipalpus) alkotásában, a nőstények pedig az ivarnyílás zárjának (epigyne) szerkezetében különböznek. Azonnal, összehasonlítás nélkül is megkülönböztethető a két faj egy olyan bélyeg alapján, amely független az ivartól és a kortól (nagyságától). Ez a lábszár (tibia) és a térdíz (patella) színe.

A *Tr. singoriensis*nek a térdíze (a láb végétől számított negyedik, kis íz) alul bársonyfekete, a lábszárán (a láb végétől számított harmadik íz) pedig csak egy fekete gyűrű van, még pedig a vége előtt. A *Tr. infernalis*nak a térdíze alul halavány, a lábszárán pedig két fekete gyűrű van, egy a töve felett, egy pedig a vége előtt.

Remélem, hogy ennek az alapján mindenki meg fogja ismerni a szongáriai cselőpókot, és az nemcsak a Nagy-Alföldről, annak határvidékéről és a Dunántúl keleti részéből fog még sok helyről előkerülni, hanem a Balaton—Sárrét—Velencei tó vonaltól nyugatra eső területekről is. Meggyőződésem szerint elterjedési területe összevág a *Tr. infernalis*ével, az pedig egészen Bécsig terjed.³

Erinaceus rumanicus BARR.-HAM.

A Nagysallóban és Sopronban általam gyűjtött sünök is a keleti sünökhöz tartozóknak bizonyultak (meghatározta Dr. ÉHÍK GYULA). Ma már közel állunk annak megállapításához, hogy az európai sün (*E. europaeus* L.) hazánkban egyáltalában nem él.

³ Utólagos megjegyzés: KOLOSVÁRY GÁBOR 1925. évi február 2-án Szegeden kelt és SZILÁDY ZOLTÁN tisztelt barátomnak szóló levelében erre a kérdésre vonatkozólag OTTO v. WETTSTEINnek 1925. évi január 30-án Bécsben kelt és hozzá intézett leveléből a következő részt idézi: „Es wird Sie interessieren, daß heuer (im Mai 1924) ein prachtvolles, großes Exemplar von *Trochosa singoriensis* Laxm. auf der Simmeringer Heide, also im östl. Stadtgebiet von Wien gefangen wurde. Ich habe es selbst lebend gesehen; es ist das 1. aus N.-Ö. Am Neusiedler See wurde sie vor Jahren einmal gefunden.“

Myotis dasycneme BOIE.

Ebből a ritka denevérből egyetlen biztos magyar példánya van a Magyar Nemzeti Múzeumnak, még pedig Palicsról. A többi irodalmi adat megbízhatatlan. 1924 május 27-én a Mecsekben, a mánfai Kőlyik-barlang nyílása előtt kő alatt, egy denevérkoponyát találtam, amelyet Dr. ÉHİK GYULA ennek a fajnak határozott meg.

AZ ABALIGETI BARLANG VAK RÁKJÁRÓL.¹

írta Dr. DUDICH ENDRE.

A múlt évben az abaligeti barlang (Baranya m.) patakjából egy vak *Isopoda*-rák került elő, amelyet Dr. MÉHELY LAJOS egyetemi tanár a Magyar Tudományos Akadémia 1924 január 21-én tartott ülésén ismertetett és utóbb (4) *Protelsonia hungarica* néven vezetett be a tudományba. MÉHELY cikkében azt a meggyőződését fejezi ki, hogy az abaligeti vak rák azonos a francia *Stenasellus Viréi* DOLLFUS fajjal, de mivel az irodalom adatainak ellentmondó volta miatt az azonosság biztosan megállapítható nem volt, új nevet adott neki.

MÉHELY cikkének idevágó sorai (4, p. 354) a következőképen hanzanak: „Ich bin zwar überzeugt, daß obige Disharmonie der Beschreibungen nur der Ungenauigkeit der französischen Autoren zuzuschreiben ist und meine Tiere von Abaliget vollkommen dem Stücke von Padirac entsprechen, so bin ich dennoch genötigt, da es keinen anderen Ausweg gibt, der ungarländischen Form einen neuen Namen zu geben.“

A kérdés teljes megvilágítása céljából kénytelen vagyok kitérni a dolog történetére.

VIRÉ, francia barlangkutató, 1896-ban a Cevennesekben levő Padirac barlangjában két darab vak, vízi *Isopoda*-rákot talált. Az egyik elveszett, a megmaradt példányt DOLLFUS vette vizsgálat alá és *Stenasellus Viréinek* nevezte el (1, p. 37—38, fig. 2, 2a). Ugyanerről a példányról VIRÉ (7 p. 604—605, fig. 1, 2) 1902-ben új leírást és rajzokat közölt, de az ő leírása és rajzai nem egyeznek teljesen a DOLLFUS-féle leírással és rajzokkal. Ugyanis DOLLFUS szerint az állatnak három jól fejlett szabad potrohszervénye van a tel-

¹ Előadta a szerző a Kir. Magy. Természettudományi Társulat Allattani Szakosztályának 1924 április hó 4-én tartott ülésén.